

16. YÜZYIL DİVAN ŞÂİRİ FEVRÎ VE ŞİKÂYETNÂME'Sİ

Karden KARAKOÇ¹

ÖZET

Klasik Türk edebiyatında kullanılan nazım türlerinden biri de şikâyetnâmedir. Manzum veya mensur kaleme alınan şikâyetnâmelerin manzum olanları kıt'a, terci-bent, murabba, kaside, müseddes gibi çeşitli nazım şekilleriyle oluşturulur. Manzum şikâyetnâmeler; divanların, mecmuaların içinde yer alabileceği gibi başka eserlerin içinde de bulunabilir. Şikâyetnâmeler, gerek şairlerin psikolojini yansıtmaları gerek dönem ve muhitte ilgili bilgiler vermesi açısından önemli birer eser hüviyetindedir.

Edebiyatımızda kaleme alınan manzum şikâyetnâmelerden biri 16. yüzyıl divan şairlerinden Fevrî'nin Şikâyetnâme'sidir. Fevrî Divanı'nda yer alan Şikâyetnâme, kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Fevrî, medreseden mezun olduktan sonra tayininin gecikmesi sebebiyle bu Şikâyetnâme'yi kaleme almış ve II. Selim'den yardım istemiştir. Bu çalışmada Klasik Türk edebiyatında şikâyetnâme türünün genel özellikleri, diğer türlerle ilişkisi gibi hususlardan sonra kitap veya makale çalışmasına konu olan manzum şikâyetnâmelerle divan taramaları sonucunda tarafımızdan tespit edilen manzum şikâyetnâmeler bir arada sunulmuş ve şu ana kadar tespit edilen manzum şikâyetnâmeler muhteva ve şekil yönünden değerlendirilmiştir. Makalenin diğer bölümlerinde ise Fevrî'nin hayatı, edebî şahsiyeti, eserleri ile ilgili bilgiler verilmiş, Fevrî Divanı'nın iki nüshası üzerinden Şikâyetnâme transkrip edilerek; Fevrî'nin Şikâyetnâme'sinin muhteva ve şekil açısından değerlendirilmesi ve diğer manzum şikâyetnâmelerle mukayesesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fevrî, Fevrî Divanı, şikâyetnâme, şikâyet, kaside

¹ Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, kardenkarakoc@yandex.com ORCID:0000 0003 4383 7794.

16TH CENTURY DIVAN POET FEVRÎ AND ŞİKÂYETNÂME

ABSTRACT

One of the types of verse used in Classical Turkish literature is Şikâyetname. Verse şikâyetnâmes written in verse or prose are composed of various poetry forms such as kit'a, terci-bent, murabba, kaside, müseddes. Verse şikâyetnâmes can be included in divans as well as in other works. Şikâyetnâmes are very important works in terms of both reflecting the psychology of the poets and providing information about the period and the environment.

One of the verse şikâyetnâmes written in our literature is the Şikâyetnâme of Fevrî, one of the 16th century divan poets. The Şikâyetnâme, which is in the Fevrî Divan, was written in the poetry form of ode. Fevrî wrote this Şikâyetnâme due to the delay of his appointment after graduating from the madrasa and he asked for help from Selim II. In this study, the şikâyetnâmes determined by us after scanning of the general characteristics of the şikâyetnâme type in Classical Turkish literature and the verse şikâyetnâmes which were the subjects of the book or article study after some aspects such as correlating with other types were presented and the verse şikâyetnâmes determined so far were evaluated in terms of content and form. In the other parts of the article, information about the life, literary personality and works of Fevrî is given, by transcribing to Şikâyetnâme over copies of the Fevrî Divan; Fevrî's Şikâyetnâme was evaluated in terms of content and form and compared with other poetic Şikâyetnâmes.

Key Words: Fevrî, Fevrî's Divan, şikâyetnâme, complaint, ode

GİRİŞ

Yaşam şartları, ihtiyaçlar, şairin yenilik arayışı gibi etkenler klasik Türk edebiyatında çeşitli edebî türlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çeşitli muhteva özelliklerine sahip bu türlerin sınıflandırılması belli kıstaslara göre geçmişten günümüze değin devam etmektedir. Bu kapsamda bir sınıflandırmayı *Türk Edebiyatı Tarihi* kitabında Ağâh Sırrı Levend yapmıştır. Bu sınıflandırmada Levend, nazım türlerini iki başlık altında toplamıştır.

Eski eserlerimizi konularına göre önce şu adlar altında toplayabiliriz: Divanlar, mesneviler, beş mesneviden oluşmuş hamseler, münşeât mecmuaları, tarihler, tezkirelerle türlü adlar altında kaleme alınmış biyografya ve bibliyografyalar.

Bu ana bölümler dışında kalan diğer eserlerimizi de şöyle sıralayabiliriz: Dinî eserler, tasavvufî eserler, ahlâkî eserler, siyasetnâmeler, hikâyeler, sergüzeştnameleler, hasbîhaller, münazaralar, gülmece ve yergi (hezl ve hecv), fıkralar ve lâtifeler, seyahatnameleler, sefaretnameleler, gazavâtnameleler, surnameleler, sâkinameleler, kıyafetnameleler, ta'rifnameleler, şehrengizleler, hammamnameleler, ansiklopedi niteliğindeki eserleler, öğretici eserleler (1988: 101).

Levend'in sınıflamasına göre şikâyetnâme; hasb-i hâl başlığına daha yakın bir türdür. Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türleler* kitabında şikâyetnâme başlığını hasb-i hâl başlığına yönlendirerek şikâyetnâmeyle hasb-i hâl türünün içine almıştır (2020:359). Hasb-i hâl; söyleşip konuşma, söyleşme, dertleşme anlamına gelmektedir (Parlatır 2011: 589). Klasik Türk edebiyatında hasbîhâl; şair veya yazarların içinde bulunduğu koşullarla ilgili şikâyetlelerini, sıkıntılarını dile getirdiği eserlelerin adıdır. Edebiyatımızda hasb-i hâl adı taşıyan müstakil eserlelerin yanında mesnevilelerin içinde hasb-i hâl bölümleri de vardır. Hasb-i hâllerde şair kişisel sorunlarına, bireysel ve toplumsal eleştirilere, övgü gibi konulara yer vermektedir.

Ferdi Kiremitçi, öğretici eserleleri yazılış amacına göre; doğrudan bilgi vermeyi amaçlayan eserleler, öğreticilikle estetiğin eşit düzeyde önemsendiği eserleler ve bilgilendirme yönü olmakla birlikte sanat yapma gayesinin baskın olduğu eserleler şeklinde üç grupta toplamıştır (2015: 344). Şikâyetnâme; hem öğreticilik yönü hem de estetik yönü bulunan ve dikkatle incelenmesi gereken ürünlelerinden birisidir. Şikâyetnâme, şikâyet mektubu, şikâyeti havi arzuhal, şikâyet yazısı, bir görevlinin yanlış ve kötü davranışlarını ilgili ve yetkili makama bildiren manzum veya mensur yazı olarak tanımlanmaktadır (Develioğlu 1986: 1195; TDEA 1998: C. VIII-169; Pakalın 1993: C. III-356; Kestelli 2004: 461). Yazar ve şairlelerin edebî eserleler aracılığıyla kimi zaman kendi yaşadıkları sıkıntılarını kimi zaman da toplumda gördükleri bozukluk ve aksaklıklarla ilgili şikâyetlelerini dile getirdikleri görülen bir durumdur. Meseleye klasik Türk edebiyatı açısından bakıldığında ise divan şairlelerinin çeşitli nazım şekilleriyle yazdıkları şiirlelerde özellikle gazellelerde; sevgiliden, felekten, zamandan, zamânedan, dönemlelerinde değerlelerinin bilinmemesi gibi konulardan şikâyet ettikleri sıklıkla görülmektedir. Aynı zamanda divan şairlelerinin doğrudan şikâyetlelerini bildirmek için manzum veya mensur şikâyetnâmeler kaleme almaları da söz konusudur. "Divan şairlelerinin şikâyet konulu şiirleleri şikâyetnâmelerin manzum örnekleri olarak değerlendirilebilir" (Batislam 2009: 2).

Manzum arz-ı hâl ve hasb-i hâller manzum şikâyetnâmelerle benzer özellikler göstermektedir. Başlığında *arz-ı hâl*, *hasb-i hâl*, *şikâyet* yazan şiirlerin ortak özelliği, genellikle şiiri yazan şairlerin içinde buldukları ekonomik ve sosyal şartlar, yaşadıkları zorluklar ile ilgili şikâyetlerini dile getirip yardım istemeleridir.

“Divanlarda bulunan arz-ı hâllerde şâirler, daha çok kendi durumlarını anlatmışlardır. Genellikle belirli kişi ve kurumlardan değil kendi durumlarından şikâyet edip niteliklerini belirtmiş, padişah ya da devlet adamlarından uygun bir görev verilmesini istemişlerdir. İçinde buldukları maddî ve manevî koşulların iyileştirilmesi için arz-ı hâl yazmışlardır” (Batislam 2008: 209-218).

“Hasb-i hâl örneklerinde ise, şairlerin hem kendi içinde buldukları durumdan hem de toplumun içinde bulunduğu durumdan şikâyet ettikleri görülmektedir. Şikâyete konu olan durumlar ya da sorunlar çeşitlilik göstermektedir. Bireysel ve toplumsal bazı sorunlar ele alınmış özellikle yönetimle ilgili olarak devlet görevlerinin dağılımında liyakata gerektiği kadar değer verilmemesi, bilgili, yetenekli idarecilerin her an görevden alınacakları kaygısıyla iyi hizmet verememeleri ve adalet sisteminde rüşvetin hâkim olması vb. sorunlar üzerinde durulmuştur” (Batislam 2006: 557-563; Batislam 2007: 29-42).

Manzum şikâyetnâmelerle benzer özellik gösteren bir diğer bir şiir çeşidi ise başlığında tazallüm kelimesinin yer aldığı yanıp yakılma içerikli şiirlerdir. Bu tür şiirlerde şair; kendi durumunu başka birinin ağzından anlatır ve bu kişiyi mazlum, fakir, güçsüz ve ihtiyaç sahibi biri olarak övdüğü kişiye sunar. Tazallüm şiirlerinde şairin üstünlüğü, beceri ve sanattaki mahareti değil övülen kişi karşısındaki acizliği ve ihtiyaç sahibi oluşu fakr-fahr kavramları çerçevesinde vurgulanır. Hayretî Divanı'nda (Çavuşoğlu-Tanyeri 1981: 78-79) *Müseddes Ender Tazallüm-i Cevr-i Felek* başlıklı şiir tazallüm örneği olarak verilebilir.

İran edebiyatında şikâyet şiirleri *bess-i şekvâ* olarak adlandırılmaktadır. Diyarbakırlı Lebib Divanı'nda (Kadioğlu 2005:290-291) bir örneğine rastlanan ve *Bazı hâlattan bess-i şekvâ zımmında vüzerâdan birine yazılmışdur* başlıklı dört beyitten oluşan şiir tamamlanmamıştır.

Divan edebiyatında hiciv ve hezliyat türlerinde yazılan Şeyhî'nin *Harnâme'si* (Özkan 1997:194-202), Bağdatlı Rûhî'nin *Terkib-i bent'i* (Ak, 2001: C.I/ 187195) vb. şiirlerde de bireysel veya toplumsal eleştiri ve şikâyetlere yer verilmiştir.

Çeşitli yüzyıllarda yazılmış “yuf” redifli şiirlerde genellikle toplumda yaşanan yolsuzluk, adaletsizlik ve yozlaşmayla ilgili eleştiri ve şikâyetlerin yer aldığı görülür (Alıcı 2004: 35-48). Ayrıca divan şairlerinin; çoğu zaman rakip, zahid gibi belli tiplere yönelik şikâyetlerinin yanında toplumun değişik kesimlerinden insanları, aile bireylerini, akrabaları, din ve devlet adamlarını eleştirip şikâyet ettikleri görülmektedir.

Şikâyet konusunu ele alan isimlerini saydığımız türlerin yanında başlığında *şikâyet*, *şikâyetnâme* yazan müstakil şikâyetnâmeler de vardır. Kaside, terci-bent, kıta, murabba, müseddes, müsebba gibi değişik nazım şekilleriyle oluşturulan manzum şikâyetnâmelerde şikâyete konu olan olay, kişi ve durumlar çeşitlilik göstermektedir.

“İran edebiyatındaki örnekleriyle karşılaştırıldığında divan şairlerinin ağırlıklı olarak geleneksel şikâyetlerden çok kişisel sorunlarına yönelik şikâyetlerine değindikleri dikkati çeker. Kişisel sorunlar kadar olmamakla birlikte ikinci sırada da bazı toplumsal sorunlarla ya da yönetimle ilgili şikâyetlerin de dile getirildiği örnekler vardır” (Batislam 2009: 47).

Şikâyetnâme denilince akla Fuzûlî'nin mensur olarak kaleme aldığı ve devrin aksayan yönlerini dile getirdiği *Şikâyetnâme*² gelmektedir. Divan şairlerinin şikâyet konulu şiirlerini manzum şikâyetnâme olarak değerlendiren Dilek Batislam'ın bu konuda kapsamlı bir çalışması vardır.³ Batislam; divan taramaları sonucunda Hâletî-i Gülşenî (Yerdelen 1995: 23-25), Bâkî (Küçük 1994: 28-29), Bağdatlı Rûhî (Ak 2001: 47-51), Haşmet (Arslan-Aksoyak 1994: 120-124), Seyyîd Vehbî (Dikmen 1991: 237-241), Âsaf (Ceylan 2003: 69-74) ve Keçecizâde İzzet Molla'nın (Ceylan- Yılmaz 2005: 316) birer, Gelibolulu Âlî'nin (Aksoyak 1999: 294-296, 305-307, 320-324, 328-333) dört, Cinânî'nin (Okuyucu 1994: 58-60, 60-62, 196-198) üç, Hayretî'nin (Çavuşoğlu-Tanyeri 1981: 56-57, 71-73, 74-76, 76-78, 103-104, 104-105) altı, Nâbî'nin (Bilkan 1997: 56-63, C. II 1131-1132) iki, Râmî'nin (Hamami 2001: 196-200, 232-234, 252, 253, 256, 257, 264, 265) sekiz ve Mâhir Abdullah'ın (Kayhan 1999: 438-439, 471-472) iki şikâyetnâmesiyle birlikte toplam 32 şikâyetnâme tespit etmiş ve bu şikâyetnâmeleri şekil ve muhteva açısından incelemiştir. Murat Karavelioğlu ise Sâ'atî'ye ait bir şikâyetnâmeyi bir makale çalışmasında ele almıştır (2010: 131-166). Bu çalışmaya konu olan Fevrî'nin Şikâyetnâme'si, divan taramaları sonucunda tespit ettiğimiz *Diyarbakırlı Mâlî*'ye ait (Akgül, 2013: 153-156) bir şikâyetnâme ve Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962 numaralı mecmuanın 90b-91a varaklarında bulunan başlığında *Şikâyetnâme-i Sultân Mustafâ* mahlasında ise *Mustafâ*⁴ yazan şikâyetnâme ile birlikte şu ana kadar tespit edilen manzum şikâyetnâme sayısı 36 olmuştur.

Şikâyetnâmelere genellikle divanların içinde rastlansa da Sa'âtî'nin Şikâyetnâme'sinde ve Nuruosmaniye Kütüphanesi 4962 numaralı mecmuadaki şikâyetnâmede olduğu gibi şikâyetnâmelere mecmualarda da rastlamak mümkündür. Bu bağlamda gerek divanlar gerek mecmualar ve çeşitli yazma eserler üzerinde yapılan çalışmalar arttıkça yeni şikâyetnâmelere rastlama ihtimali vardır.

Çalışmalara konu olan şikâyetnâmelerin şairleri 16. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında yaşamış şairlerdir. Bu verilerden şikâyetnâmelerin ilk olarak 16. yüzyılda görülmeye başlandığı ve en çok 16. ve 17. yüzyılda şikâyetnâme yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde çeşitli alanlardaki bozulmanın 16. yüzyıl itibarıyla başlaması ve bozulmaların 17.yüzyıl ve daha sonraki yüzyıllarda artarak devam etmesiyle açıklanabilir.

² Abdülkadir Karahan (1948). Fuzûlî'nin Mektupları, *TDED*, C.2, S.3-4, İstanbul, s.245-266.

³ H. Dilek Batislam (2009). *Divanlardaki Şikâyet Şiirleri*, Adana: Karahan Kitabevi.

⁴ Şiirin başlığında ve mahlasında “Mustafâ” adı geçmekle birlikte şairin kimliği tespit edilememiştir.

Sözünü ettiğimiz şikâyetnâmelerde kullanılan başlıkların uzunluk ve kısalıkları değişmektedir. Bu şiirlerin ortak özelliklerinden biri şiirlerin başlıklarında *şikâyet*, *şikâyetnâme* kelimelerinden birinin kullanılmış olmasıdır. 36 şikâyetnâmeden 3'ünün başlığında *şikâyetnâme* (*Sâ'atî*, *Seyyîd Vehbî*, *Mustafa*) kalan 33'ünde ise *şikâyet* kelimesi geçmektedir. Şiirlerin başlıklarını müelliflerin mi yoksa müstensihlerin mi koyduğu kesinlik arz etmemekle birlikte şairlerin başlıkta *şikâyet*, *şikâyetnâme* kelimelerini kullanmaları onların estetik bir ürün ortaya koymak istemesinin yanında asıl maksatlarının şikâyet olduğunu göstermektedir. Bazı şikâyetnâmelerin başlıklarında şairlerin kimden, hangi varlık veya durumdan şikâyet ettiğini bildiren ifadeler bulunmaktadır. Örneğin; Hayretî, *Der-Şikâyet-i Fûrkat-i İztırârî* başlıklı şikâyetnâmesinde (Çavuşoğlu-Tanyeri 1981:104-105) mecburî ayrılıktan; Nâbî, *Âsaf-ı Âli-cenâb Vezîr-i Feza'il- me'âb Hüseyin Pâşâ-zâde Silahdâr İbrahim Pâşâ Merûm Muhâfız-ı Halebü's-sehbâ Oldukları Eyyâmda Nâbî Efendi Vezîr-i Müşârün İleyh Dîvân Efendisi Habeşî-zâde Rahmî Beg İttifâkla Bir Kitâbdâr-ı Mevzûn-sîmâ Recâcıyla Tahrîr İtdükleri Nazmdur ki Yahyâ Nâm Kitâbdâr-ı Hat-âvareden Şikâyeti Mutazammındur* başlıklı şikâyetnâmesinde (Bilkan 1997: 1131-1132) Yahya adlı bir kitaptardan; Âsaf, *Der-Şikâyet-i Kaht-ı Ricâl* başlıklı şikâyetnâmesinde (Ceylan 2003: 69-74) devletin içinde bulunduğu kötü durumdan şikâyet eder. Râmî'nin *Der-Şikâyet-i Ez- A'yân-ı Şâm* (Hamami 2001: 265) ve Seyyîd Vehbî'nin *Şikâyetnâme Ez-Ehâlî-i Kayseriyye Berây-ı Şeyhü'l- İslâm Seyyid 'Abdu'llah Efendi* (Dikmen 1991: 237-241) başlıklı şikâyetnâmesinde olduğu gibi bir şehrin devlet memurları veya halkından şikâyet eden şairler de vardır. İnsanın başına gelen felaket durumlarında doğrudan Allah'a sitem edemeyen şairler; insanın talihi üzerinde etkili olduğunu düşündükleri gökyüzü cisimlerinden feleğe serzenişte bulunup feleğe döneklik, zalimlik, vefasızlık gibi özellikler yüklemişlerdir. İyi bir devirde yaşamış, devlette üst düzey görevlerde bulunmuş Bâkî bile *Der-şikâyet ez-Rûzgâr-ı Gaddâr* (Küçük 1994: 28-29) başlıklı bir şikâyetnâmesinde zamandan şikâyet etmiştir. Şairlerin en çok şikâyet ettiği konulardan biri de sevgilinin vefasız oluşu, âşiğâ ilgisi göstermemesi, daima rakiple birlikte olması gibi hususlardır. Keçecizâde İzzet Molla, *Târîh Der-Şikâyet-i Tavr-ı Cânân* (Ceylan-Yılmaz 2005: 316) başlıklı şikâyetnâmesinde sevgilinin tavırlarından şikâyet eder. Şikâyetnâmelerde öne çıkan bir diğer konu olan yoksulluk, arpa kıtlığı Hayretî'nin *Ender-Şikâyet-i Bî-Şa'irî* (Çavuşoğlu-Tanyeri 1981: 57) başlıklı şikâyetnâmesinde görülmektedir. Batislam, şikâyetnâmelerde sık karşılaşılan şikâyetleri şu başlıklar altında toplamıştır:

Felekten ve dünyadan şikâyet, zamandan ve zamânenen şikâyet, kaderden, gamdan ve kendi halinden şikâyet, sevgilinin ilgisizliğinden, ayrılık ve aşk derdinden şikâyet, rüşvetten, devlet ve din adamlarının makam ve mevkiden şikâyet, âlimin, şairin, şiirin ve hünerin değerinin bilinmemesinden şikâyet, yoksulluk ve arpa kıtlığından şikâyettir (2009: 47-83).

Şikâyetnâmelerde; kaside, terci-bend, kıt'a, Kıt'a-i kebîre, tarih kıt'ası, müseddes, murabba, müsebba nazım şekli tercih edilmiştir. En fazla kullanılan nazım şekli kasidedir. Bu durum şairlerin şikâyetlerinin arka planında yardım isteğinin yatması ve kasidelerin formatının da devlet adamlarından yardım istemeye uygun olmasıdır. Nitekim kaside nazım şekliyle yazılan şikâyetnâmelerin bir kısmı -Fevrî'nin Şikâyetnâme'sinde olduğu gibi- devlet adamlarına sunulmak için yazılmıştır. Kaside nazım şekliyle yazılan şikâyetnâmelerde hem kasidenin

içeriğinde hem de kasidenin bölümlerinde değişiklik söz konusudur. Bu tür şiirlerde genellikle nesib bölümü yoktur ve çoğu zaman şair; doğrudan konuya girmekte ve kendi içinde bulunduğu zorlukları veya toplumun sorunlarını tasvir etmektedir. Medhiye bölümünde şair, yardım istediği kişiyi övmektedir. Kasidelerin dua bölümüne karşılık kaside nazım şekliyle yazılan şikâyetnâmelerde dua veya beddua bölümleri vardır. Dua bölümünde şair sadece yardım istediği kişiye değil kimi zaman da kendisi gibi sıkıntı ve zorluk içinde olan insanlara da dua etmektedir.

Yâ Rab vücûd-ı ümmeti kurtar helâkden

Mikropların helâkine sen eyle ibtidâr (Âsaf Divanı, s.74)

Bedduaların yer aldığı şikâyetnâmelerde ise kötü davranışlarda bulunan, topluma ve insanlara zarar veren kişilere yönelik beddualar bulunmaktadır.

Kahr eyle mürteşileri hâ'inleri bütün

Kahr olmadan şu memleketi eyle bahtiyâr (Âsaf Divanı, s.74)

Bazı şikâyetnâmelerin beddua kısmında ise şairlerin; düşmanlarına, kendisini kınayanlara yönelik bedduaları vardır.

Serine tîşe vü cânına nîze nâzil ola

Bana bürûdet iden hem-çü ka'r-ı yahdânı (Gelibolulu Âlî Divanı, s.333)

Bazı şikâyetnâmelerde ise şairlerin nasihatlerini içeren beyitler vardır. Şairler; kimi zaman nasihati kendisine vermekte kimi zaman da nasihati yanlış davranışlar sergileyen kişilere yönelmektedir.

Hamûş-ı kûşe-i bî-tûşe ol nezâketle

Ne derdi cânâ irişsün ne iste dermânı (Gelibolulu Âlî Divanı, s.333)

Bazı şikâyetnâmelerde tersten öğüt vardır. Yiğitlik, cömertlik, yumuşak tabiatlı olma gibi güzel hasletlerin işe yaramadığını düşünen şairler cömertlik yerine cimriliği öğütleyebilmektedir.

Cihânda bir derece buhl ile ser-efrâz ol

Ki dürre dūr idesin bahri gevhere kânı (Gelibolulu Âlî Divanı, s.330)

1.Fevrî: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri

Resim 1: Fevrî'nin Âşık Çelebi Tezkiresindeki Minyatürü⁵

16. yüzyılın önemli şairlerinden biri de Fevrî'dir. Fevrî'nin hayatı ve edebi şahsiyeti hakkındaki bilgiler birçok tezkirede geçmekle birlikte şairin en geniş biyografisi Âşık Çelebi tarafından kaleme alınmıştır. Tezkirelerden elde edilen bilgilere göre Fevrî, Arnavutluk'ta Hırvat asıllı Hristiyan bir ailede dünyaya geldi. Küçük yaşta devşirme sistemiyle İstanbul'a getirildi. Rivayetlere göre rüyasında Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi gördükten sonra müslüman oldu ve Ahmed ismini aldı. Nakkaş Ali Bey'in himayesinde ilim tahsil etti. Bostan Çelebi'nin Bursa kadılığı sırasında mülazım oldu. Hacca da giden Fevrî, hacdan döndükten sonra Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'ye Arapça bir kaside sundu ve Edirne'ye müderris olarak tayin edildi. Edirne'de Şehzade II. Selim'e intisap etti. Kanuni Sultan Süleyman'ın Acem seferi (Nahçıvan) için yazdığı;

Musahhar oldı hâl-i rüy-ı yâre bağrumuñ başı

Diyâr-ı Rûm Sultânı bu kez alur kızılbaş

matla beytiyle başlayan kasidesiyle padişahın ihsanına nail oldu. Fevrî, sefer dönüşü Bursa'da Kaplıca ve Hüdâvendigâr medreseleriyle İstanbul'daki çeşitli medreselerde görev yaptı. Ölümüne yakın Şam kadısı oldu. Milâdî 1571'de Şam'da vefat etti. Mezarı Şâm'da "Kubûr-ı sâlihîn" dedikleri mevzide, İshak Çelebi yanındadır (Kılıç 2018: 531-550; Açıkgöz 2017: 263-265; Sungurhan 2017a: 681-688; İsen 2017: 262-265; Solmaz 2018: 73-75; Genç 2018: 250; Sungurhan 2017b: 154-155; Canım 2018: 422).

Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri bulunan Fevrî, bilhassa Arapça kasideleriyle ünlüdür. Hızlı ve kolay bir şekilde şiir söylediği için Fevrî mahlasını alan şair; şiirlerinde atasözleri ve deyimleri kullanmada mâhirdir. Gelibolu Ali'ye göre Fevrî'nin mükemmel bir divanı vardır ve atasözü ve deyim söylemede Necâtî'den sonra gelen isimdir (İsen 2017: 263).

⁵Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, nr.772, vr. 543b

Çok sayıda gazel yazmasına rağmen musammatlarıyla tanınan Fevrî'nin; terci-bent, terki-bent, tesdis, tahmis, muhammes, müsebba, müseddes gibi çeşitli nazım şekliyle yazılmış şiirleri vardır. Riyâzî, Rum'da tahmis ve tesdîsi Fevrî'nin meşhur ettiğini söyler (Açıkgöz 2017: 263). Kınalızâde Hasan Çelebi'ye göre Fevrî; benzersiz murabbalar ve üstâdâne muhammesler yazmıştır (Sungurhan 2017: 683). Ahdî'ye göre ise çok sayıda terci-i bend, muaşşer, tahmis ve tesdisi vardır (Solmaz 2018: 74).

Fevrî'nin biyografisinin geçtiği tezkirelerin bazıları onu Alevî, bazıları ise Mevlevî olarak tanıtmıştır. Fevrî; Esrâr Dede'ye göre Mevlevî, Âşık Çelebi'ye göre ise Alevîdir (Kılıç 2018: 531; Genç 2018: 250).

Şair ve nâsirliliğinin yanı sıra devrinin önemli hattatlarından biri olan Fevrî; yaşadığı dönemde daha çok bir âlim olarak şöhret bulmuştur. Fevrî ile medreseden arkadaş olan Âşık Çelebi onun daha öğrenci iken ilme büyük hevesi olduğunu, müderrislik yaptığı zamanlarda büyük bir azim ve gayretle ilimle meşgul olduğunu dile getirmektedir (Kılıç 2018: 531-532). Fevrî; şair, nâsir ve hattat kimliğine uygun olarak çeşitli türlerde eser vermiştir. Başlıca eserleri *Divan*, *Risâle fi ilmi'l-hutût*, *Kühl-i Dîde-i A'yân* ve *Ahlâk-ı Süleymânî*'dir (Kalpaklı 1995: 505-506).

Fevrî'nin şiirleri üzerine ilk çalışmayı Ali Nihat Tarlan yapmıştır. Ali Nihat Tarlan; Fevrî'nin mecmualarda bulunan şiirlerinin bir kısmını bir fasikülde bir araya getirmiştir.⁶ Fevrî üzerinde en tafsilatlı çalışmayı ise Mehmet Kalpaklı yapmıştır. Mehmet Kalpaklı; *Fevrî; Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri* adlı bir yüksek lisans tezi ve *Divan Şiirinin Edisyonunda Bilgisayar Kullanımı Metoduna Giriş ve Fevrî Divanı'nın Elektronik Formu* adlı bir doktora tezi hazırlamıştır. Mehmet Kalpaklı, Fevrî Divanı'nın beş nüshasının⁷ olduğundan söz etmiş ve beş nüshadan dördüne ulaşmıştır (1991: 34-36).

Çalışma kapsamında Fevrî Divanı'nda yer alan Şikâyetnâme'ye ulaşmak için yaptığımız araştırmalarda Fevrî Divanı'nın henüz günümüz harf sistemine aktarılmadığını tespit ettik. Fevrî Divanı'nın nüshaları incelediğinde Fevrî'nin çok hacimli bir divana sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca Fevrî'nin şiirlerine pek çok mecmuada rastlanılmaktadır. Fevrî'nin şiirlerinin olduğu mecmuaların bir kısmı tez çalışmasına konu olmuştur. Bu tezlerin bazıları incelendiğinde divanları olan şairlerin şiirleri divanlardaki şiirlerle mukayese edilirken Fevrî'nin mecmualardaki şiirlerinin Ali N.Tarlan'ın söz konusu çalışmasıyla kıyaslandığı görülmüştür. Bu durum Fevrî Divanı'nın günümüz harf sistemine aktarılmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma kapsamında Fevrî Divanı'nın Edirne Selimiye Kütüphanesi, 2301 numarada kayıtlı nüshası ile Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmâil, 474 numarada kayıtlı nüshası incelenmiş ve her iki nüshada bulunan Şikâyetnâme mukayese edilerek günümüz harf sistemine aktarılmıştır. Şikâyetnâme metninin oluşturulmasında

⁶Ali N. Tarlan (1948). *Şiir Mecmualarında 16. ve 17. Asır Divan Şiiri: Rahmî ve Fevrî*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, Fasikül 1.

⁷Fevrî Divanı'nın yazma nüshaları için bkz. (TSMK, Revan Köşkü, nr. 763; Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 474; Atatürk Üniversitesi Ktp., Ağâh Sırrı Levend, nr. 501; İÜ Ktp., TY, nr. 2873; Edirne Selimiye Ktp., nr. 2301)

Fevrî Divanı'nın Edirne Selimiye Kütüphanesi, 2301 numarada kayıtlı nüshası diğer nüshaya göre daha hacimli olmasından dolayı tercih edilmiştir. Nüsha farkları dipnotta gösterilmiştir. Söz konusu nüsha 193 varaktır. Kahverengi kapaklı nüshanın ikinci ve üçüncü varağında künye bilgileri ve mühür vardır. Dördüncü varağın başında *Dîvân-ı Fevrî* yazmaktadır. Her varak iki sütun ve ortalama 14 satırdan oluşmaktadır. Genellikle her şiirin başlığı vardır ve başlıklar kırmızıdır. Yazı tipi taliktir ve bazı varaklarda derkenara şiir yazılmıştır.

2.Fevrî'nin Şikâyetnâme'si: Transkriyionlu Metni, Şekil ve Muhteva Bakımından Değerlendirilmesi, Diğer Şikâyetnâmelerle Mukayesesi

Ḳasîde-i Der-şikâyet⁸

Mef'ûlü Fâ' ilâtü Me' fâilü Fâ' ilün

1. Bir şubḡ-dem ki bu seg-i naḡs-ı miḡen mekân
Olmışdı cû'-i kelb ile it gibi nâ-tüvân
2. Ekmeklüyidi gerçi ki bāzâr-ı kâ'inât
Ol görmemişdi kimsenede nândan nişân
3. Taş virmezidi dişine kimse bu ḡande kim
Bir nân pâre ata aña ya bir üstüḡ'ân
4. Bir loḡma nânı olmamaḡın kendü dilini
Ekmek dilimi farz idüp itmişdi der-dehân
5. Fikr ü ḡıyıḡ u ḡab' ı laḡifî verirdi⁹ lîk
Döndürmüşidi 'ışḡ oyununa hevâ-yı nân
6. Dembeste idi cû' ile ḡiç idemezdi dil
Bu mâcerâ-yı faḡrı kimesneyle dermiyân
7. Olmuşdı cû' a şâbir ü şâkir kimesneden
Bir dilim ekmek almazidi virse râyegân

⁸Ḳasîde-i Der şikâyet: Şâh-ı gerdün-ı iḡtidâr a' nî Selîm Ḥân vaşfidur

⁹verirdi: var idi

8. Tâ şol zamāna dek kim irüp cân kulağına
Şavt u şadā-yı hâtif-i ğaybî didi ' ayān
9. Aşhâb-ı Kehfe uydı seg irdi ziyāfete
Erbâb-ı luţfa sen dağı aĥvālũn it beyān
10. Şāh-ı be-kāne ĥazret-i şulţan Selīm kim
Şehlerde oldurur keremi birle dāsītān
11. Var düş eşigine iresin ĥ'ān-ı luţfuna
Taşdan çıkarır etmegini çünki merd olan
12. Sem' ān u tã' atan¹⁰ diyüp aldum ele kalem
Bu maţla' oldı kilik-i şühān-sāzdan revān
13. Ey ni' met-i sehā ki tokuz sofrā āsmān
Vey sofrān üzre qarş-ı meh u āfitāb-ı nān
14. Nañuñ kenārnuñ dilimi yidi mäh-ı nev
Çıkdı simāt-ı çarĥa hilāl oldı nāgehān
15. Gören şafaĥ şanur ĥaberi yoĥ ki şubĥ u şām
Bir hindi-i pışgır düşer sofrāna cihān
16. Ĥabbāz-ı dehr sofrāniçün ĥarn-ı çarĥda
Gün ĥurşını bişürdi serüp beyz u za' ferān
17. Yanmış tennur-ı çarĥda ĥaylī ĥarası var
Gelmezse pes tañ mı sofrāna mehtāb-ı āsmān¹¹

¹⁰“İşittik ve itaat ettik.” (Nur Suresi / 51. Ayet)

¹¹Gelmezse pes tañ mı sofrāna mehtāb-ı āsmān: Gelmezse sofrāna ne ' aceb mäh-ı āsmān

18. Olmasa çöreginle çeki ey saḥî vücūd
Gelmez medâ simâtuña kurş-ı kamer her ân
19. Şanma hilâl silker iken sofranı faḳîr
Düşmüş simâtı üstüne çarḥûn bir üstüḥ'ân
20. Hâtem egerçi kâdiridi sofrasına lîk
Saña degüldi 'arşa-yı cevr içre hem' inân
21. Şad âferî'n o şâha ki hergiz anuñ gibi
Yoḳdur cihânda itmege pes kimse pehlivân
22. Zühr u 'aşrda aḳçesi eytâme der-nazar
Şubḥ u mesâda ni' met-i sâdata der-miyân
23. Aşḥâb-ı cü' a ḥ'ân-ı lezîzi ğidâ-yı rûḥ
Erbâb-ı faḳra şerbet-i şîrîni nûş-ı cân
24. Züvvâre bâb-ı eşiği şâḥâne şeh-nişîn
Cerrâre künc-i ceybi yeter genc-i şâyegân
25. And için dir iseñ eger bir şomun getir
Kim ecved-i zemânesin ey ekrem-i zemân
26. Ammâ bu aç u müflis ü mâ' zül u haste-ḥâl
Ekmek oḳına uğramış âvâre-yi cihân
27. Ğurbet¹²-keşîde derd-i ḥaşîde felek-zede
Bî-zâd ü bî-zevâde vü bî-ḫâkat ü tüvân

¹²Ğurbet: Ğarîb

28. Maḫhür-ı haste-hâl ü marîz şikeste-bâl
Maḫrûm bî-nevâle vü maḫzûn lâ-mekân
29. Bî-mesken u bilâ -vaṭan âşüfte vü ğarîb
Bî-yâr u bî-diyâr u dil-efḫar u pür fiĝân
30. Bî-dirhem ü belâ şemen âvâre pür miḫen
Şürîde-ḫâl-i Fevrî bî-mâl ü nân ü ḫân
31. Lâyîḫ midur ki şofra-yı luṭfuña irişüp
Nân u ni' amdan almaya behre o nâ-tüvân
32. Maşîb 'inâyet ile beni ekmek ıssı kııl
Açlıḫdan öldürür beni yoḫsa şehâ zamân
33. Biñ var ola cihânda çerâĝ-ı ferrûḫteñ
Ben biñ birinci olayın ey şem' i bezm-i cân
34. Her kişi kendü çöregine gül eşerr velî
Dil dâĝ-ı cu' -ı nân ile itmek diler hemân
35. Allâh bilür ki dirhem u dînâr kısmetüñ
Yoḫ cübbesi ki şimdi irem iştirâ-yı nân
36. Baña ḫalaydı toysam olur ḫân-ı ğuşşadan
Ammâ 'iyâlün olması ḫalmışdurur hemân
37. Aḫvâl-i nân böyle olunca kıyâs ile
Sâyir levâzımuñ bilünür ḫâli bî-gümân
38. Ben baña lâyıḫını saña ' arz eyledüm
Sen saña lâyıḫın kııl eyâ server-i cihân

39. Ben senden özge kimesneye ‘ arz-ı hâl için
Ölürsem açlığumdan eger açmazın dehân
40. Almam virirse ğayrılarıñ nân u h’ânını
Unsuz evin hamîrin alur gerçi şâ’ irân
41. Hâkka budur ki sözde şeker yağdurur dilim
Depretdiğümce ehl-i ni’ am u şîfat-zebân
42. Açıla lebûñ dirler ecellü benümle bes
Söyleşmesün meger şu hâttı-ı nev gelen civân
43. Çiyner dilini söyler iken bilmez oldı dil
Açlık sefer götürdi aña ğâlib armağân
44. ‘ İlm ü ‘ amelle h’ân-ı keremle vücûduñı
Maqbûl-i kâ’inât ide rezzâk-ı ins ü cân
45. Etmek gibi ‘ azîz ide hânım gibi cevâd
Seyr itdiğince câyi’ -i insânı h’ân u nân

Fevrî Divanı'nın Edirne Selimiye Kütüphanesi, 2301 numarada kayıtlı nüshasının 35b- 37a varlığında kayıtlı bu şikâyetnâmenin başlığında *Ķasîde-i Der-şikâyet* yazmaktadır. Şu ana kadar tespit edilmiş manzum şikâyetnâmelerin başlığında *şikâyet*, *şikâyetnâme* kelimelerinin kullanılması göz önünde bulundurulduğunda başlık seçimi diğer şikâyetnâmelerle uyumludur.

Fevrî, kaside nazım şekliyle yazdığı Şikâyetnâme'sinde II. Selim'den yardım istemiştir. Bu bağlamda Fevrî'nin Şikâyetnâme'sinde kaside nazım şeklini kullanması içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için devlet adamlarından yardım görmek istemesi olarak açıklanabilir.

45 beyitten oluşan Şikâyetnâme'nin ilk yedi beytinde Fevrî, kasidenin nesib bölümünde işlenen konulardan farklı olarak içinde bulunduğu zor koşulları, aç ve ekmezsiz kalışını öyküleyici anlatım biçimini kullanarak tasvir etmektedir. Bu bölümde dikkat çeken husus şairin kendisini "it"e benzeterek içinde bulunduğu hâli somutlaştırmasıdır.

Bir şubh-dem ki bu seg-i naks-ı mihen mekân
Olmışdı cûc-i kelb ile it gibi nâ-tüvân (1. beyit)

Taş virmezidi dişine kimse bu kıande kim
Bir nân pâre aña aña ya bir üstüñ'ân (3. beyit)

Sekizinci ve dokuzuncu beyitte mesnevilerin yazılış nedenini bildiren sebep-i telif bölümündeki ifadelere benzer bir kullanımın olduğu görülmektedir. Şair, "hâtif"ten gelen sestem sonra hâlini erbâb-ı lutfâ beyân etmeye karar vermiştir.

Tâ şol zamâna dek kim irüp cân kulağına
Şavt u şadâ-yı hâtif-i gaybi didi c'ayân (8. beyit)

Şikâyetnâmenin ilk beyitlerinde kendisini i'te benzeterek alçaltan şair, dokuzuncu beyitte bu cinsin en üst mertebesindeki Ashâb-ı Keyf'in köpeğini anarak kendisini bir bakıma yükselişe geçirmektedir. Beyitteki erbâb-ı lutf ile kastedilen şairleri koruyup gözeten, ihsanlarda bulunan devlet adamlarıdır.

Aşhâb-ı Kehfe uydı seg irdi ziyâfete
Erbâb-ı lutfâ sen dağı aḥvâlün it beyân (9. beyit)

Şikâyetnâme'nin onuncu beytinde şair; II. Selim'in övgüsüne geçmekte ve onuncu beyitten yirmi beşinci beyte kadar II. Selim'i övmektedir. Fevrî Divanı'nın Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmâil, 474 numarada kayıtlı nüshanın 25b varağında bulunan söz konusu Şikâyetnâme'nin başlığının "*Şâh-ı gerdün-ı iktidâr a'ni Selîm Hân vaşfidur*" şeklinde olması Şikâyetnâme'nin II. Selim'e sunulmak için yazıldığını göstermektedir. Şairin II. Selim'in övgüsünü yaptığı beyitlerde daha sanatlı bir söyleyişi tercih ettiği görülmektedir.

Şâh-ı be-kâne ḥazret-i şulṭan Selîm kim
Şehlerde oldurur keremi birle dâsitân (10. beyit)

Şair; II. Selim'in büyüklüğü, cömertliği gibi hususları saydıktan hemen sonra içinde bulunduğu zor koşulları şikâyet havası içinde dile getirmektedir. Şikâyetnâme'nin yirmi altıncı beytinden otuz birinci beytine kadar şair, içinde bulunduğu zor koşullardan yakınmaktadır.

Ammâ bu aç u müflis ü mâc zül u ḥaste-ḥâl
Ekmek oḡına uğramış âvâre-yi cihân (26. beyit)

Bî-mesken u bilâ-vağan âşüfte vü ğarîb

Bî-yâr u bî-diyâr u dil-efkar u pür figân (29. beyit)

Şikâyetnâme'nin otuz birinci beytinde Fevrî, serzenişle karışık bir şikâyet havası içinde bulunduğu hâlin kendisine lâıyk olmadığını dile getirmekte ve otuz ikinci beyitte ise asıl maksadını söyleyerek II. Selim'den kendisine *mansıp* vermesini istemektedir.

Lâıyk mıdır ki şofra-yı luţfuña irişüp

Nân u ni' amdan almaya behre o nâ-tüvân (31. beyit)

Manşıb 'inâyet ile beni ekmek ıssı kıl

Açlıktan öldürür beni yoġsa şehâ zamân (32. beyit)

İyi bir medrese eğitimi alan ve daha çok âlim kişiliğiyle şöhret bulan Fevrî'nin aldığı eğitim göz önünde bulundurulduğunda şairin *mansıp* kelimesinden kastının müderrislik olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı'da müderris olmak isteyen kişilerin, medrese eğitimi tamamladıktan sonra bazı aşamalardan geçmesi gerekmektedir.

“Osmanlı eğitim sisteminde, müderris olmak isteyen kişinin medrese derecelerinde tahsilini sırasıyla tamamladıktan sonra Sahn-ı Semân veya Süleymâniye medreselerinden birine devam ederek icazet alması, vazife almak istediği yerin kadiaskerinin belli günlerdeki meclislerine devam ederek matlab da denilen ruznâmçe defterine mülâzım olarak kaydedilip sıra beklemesi gerekmektedir. Bu sırada mülâzım, bir müderrisin yanında, ona yardımcı olarak çalışmakta ve müderris de onu yetiştirmektedir. Müderrislik kadroları boşaldıkça, sırası gelen mülâzımlardan atamalar yapılmaktadır (Akyüz 2010: 76).

Osmanlı Devletinde müderrislerin atama şekillerinde zamanla değişiklikler olmuş, müderrislerin tayinlerinde padişahın dışında kazasker, şeyhülislâm ve sadrazamlara da yetki verilmiştir.

“Bütün müderrislerin tâyinleri önceleri kazaskerlerin pâdişaha arz etmeleriyle yapılırken 16. asır ortalarından itibaren Hâşiye-i tecrid, Miftah ve Kırklı medreselerin müderrislerinin kazaskerler ve daha yukarı medreselerin müderrislerinin şeyhülislâmın sadr-ı âzam vasıtasıyla inhası üzerine atandığı görülmektedir” (Uzunçarşılı 1998: 59).

Tarihî kaynaklarda Osmanlı medreselerinde bozulmanın on altıncı yüzyıldan itibaren görüldüğünü ve bu bozulmanın da öncelikle “mülazemet” sisteminden başladığı bildirilmektedir.

“Müderrislik ve kadılık almak isteyenlerin sayısında meydana gelen artış, onların mülazemet alırken usulsüz yollara başvurmaları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu dönemden itibaren padişahların bu bozuklukların düzeltilmesi için uğraştıkları, zaman zaman bu hususla alakalı olarak fermanlar

çıkartıkları görülmektedir. Dönemin devlet adamları ve ilim erbabı olan kimseler de bozulmanın sebeplerini ve çözüme katkıda bulunacağını düşündükleri hususları eserlerinde ifade etmişlerdir” (Yancı 2016: 399).

Bu tarihî bilgiler ışığında Fevrî'nin Şikâyetnâme'si değerlendirildiğinde Fevrî, medrese eğitimi tamamladıktan sonra muhtemelen “*ruznâmçe*” defterine mülazım olarak kaydedilip ataması yapılanaya kadar bir müddet beklemiş ve bu sırada söz konusu Şikâyetnâme'yi yazmıştır. Divan şairleri şikâyetnâmelerde daha çok bireysel şikâyetlerine zaman zaman da toplumsal sorunlar ve yönetimle ilgi şikâyetlerine yer vermiştir. Fevrî Şikâyetnâme'sinde bireysel bir sorunla ilgili şikâyetini dile getirirken aynı zamanda dönemin eğitim sistemindeki aksaklıkları da gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda Fevrî'nin Şikâyetnâme'si *otobiyografik ve sosyolojik* özellikler göstermektedir. Ayrıca eser; insan psikolojisini, zorluklar ve olumsuzluklar karşısındaki bir insanın tavrını da ortaya koymaktadır.

Şikâyetnâme'nin otuz altıncı ve otuz yedinci beytinde şair, ekmeği bulmanın bile bu kadar zor olduğu bir dönemde diğer ihtiyaçları karşılamanın daha da zor olduğunu kıyas yoluyla dile getirdikten sonra II. Selim'den kendisine lâyük olan görevin verilmesini istemektedir.

Ahḫvâl-i nân böyle olunca kıyâs ile
Sâyir levâzımuñ bilünür ḫâli bî-gümân (36. beyit)

Ben baña lâyıķını saña ‘ arz eyledüm
Sen saña lâyıķın kıl eyâ server-i cihân (37. beyit)

Şikâyetnâme'nin, kırk dördüncü ve kırk beşinci beyitleri kasidenin dua bölümünü oluşturmaktadır. Klasik kaside formatına uygun olarak dua bölümünde Fevrî, II. Selim'e dua etmektedir.

‘ İlm ü ‘ amelle ḫ’ân-ı keremle vücûduñı
Maḫbûl-i kâ’inât ide rezzâķ-ı ins ü cân (44. beyit)

Etmek gibi ‘ azîz ide ḫânım gibi cevvd
Seyr itdigince câyi‘ -i insâmı ḫ’ân u nân (45. beyit)

Şikâyetnâme'de kullanılan vezin *Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün* sözü edilen 36 şikâyetnâmede en fazla tercih edilen ikinci vezindir. Fevrî'nin vezin tercihi şikâyetnâme yazan diğer şairlerin vezin tecihleriyle uyumludur.

Şikâyetnâme'de iki ses benzerliğine dayalı kafiye tercih edilmiş, redif kullanılmamıştır. Kafiye oluşturulan “*mekân, nişân, nâ-tüvân, üstühân, revân, civân, hân u nân, zebân, şâirân, dehân*” vb. kelimeler Farsça ve Arapça kelimelerdir ve kafiye kelimelerde Türkçe kelime yok denecek kadar azdır. Kafiye kelimelerde dikkat çeken bir husus da “nân” kelimesinin birden fazla beyitte kafiye oluşturmada kullanılmasıdır.

Şikâyetnâmede “Nân-ekmek, it-seg, nûş- iç-, cû'- açlık” kelimelerinde olduğu gibi aynı kelimenin Arapça, Farsça, Türkçe karşılıklarının birlikte kullanıldığı da görülmektedir. Şairin “nân, ni'am, ekmek, somun, un, hamur, çörek, şeker, şerbet, sofrâ, ni'met, gıda” gibi yiyecek ve içecek ile ilgili kelimeleri çok kullanması onun medreseden mezun olduktan sonra tayininin çıkmasını beklediği sırada temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorluk yaşadığını göstermesi açısından önemli işleve sahiptir. Şair sanatlı kullanımın yanında “ekmeğini taştan çıkarmak, açmazın dehân (ağzını açmamak), and içmek” gibi halk söyleyişleri ve deyimlerini de kullanmıştır. Şikâyetnâmenin yazılış amacı yardım isteği olduğu için “şehâ, ey, eyâ, vey” gibi ünlemlerle ile şair memduhuna seslenmiştir.

SONUÇ

Fevrî Divanı'nda yer alan ve kaside nazım şekliyle yazılan şikâyetnâme 45 beyitten oluşmaktadır. Aruzun "Me'ûlü Fâ'ilâtü Me'fâilü Fâ'ilün" kalıbıyla yazılan şikâyetnâmeyi Fevrî; mülazım olduktan sonra tayininin gecikmesi sebebiyle kaleme almıştır. Şikâyetnâme'den anlaşıldığına göre Fevrî; içinde bulunduğu zor şartlardan kurtulmak için II. Selim'in kendisine "mansıp" vermesini istemektedir. Tezkirelerde Fevrî'nin Bostan Çelebi'nin Bursa kadılığı sırasında (1544) mülazım olduktan sonra Edirne'ye müderris olarak tayininin çıktığı ile ilgili bilgiler olmakla birlikte şairin mülazım olduktan sonraki süreçte müderris olarak tayininin gecikmesiyle ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu bağlamda Fevrî'nin Şikâyetnâme'si şairin şahsıyla ilgili başka kaynaklarda bulunmayan bilgileri içermesi ve döneminin eğitim sistemindeki aksaklıklarıyla ilgili ipuçları vermesi açısından önemli bir eserdir. Ayrıca Fevrî'nin Şikâyetnâme'si; hem otobiyografik özellikler göstermekte hem edebiyatın tarih, sosyoloji, psikoloji, iktisat gibi bilim dallarıyla ilişkini ortaya koymaktadır.

Klasik Türk edebiyatında şikâyetnâme türü üzerinde yapılan çalışma sayısı azdır. Bu çalışmada, daha önce yapılan kitap veya makale çalışmasına konu olan ve tarafımızdan tespit edilen şikâyetnâmelerle birlikte toplam 36 manzum şikâyetnâmenin varlığından söz edilmiştir. Divanlar özellikle de günümüz harf sistemine aktarılmamış mecmualar ve çeşitli yazma eserler üzerinde yapılan çalışmalar artıkça yeni şikâyetnâmelere ulaşmak her zaman mümkündür. Tespit edilen her bir şikâyetnâmenin şekil ve muhtevası, hangi koşulda ve amaçla yazıldığı gibi hususların incelenmesi hem şikâyetnâme türünün çerçevesinin çizilmesi hem de şikâyetnâmelerin hasb-i hâl, arz-ı hâl gibi türlerle benzerlik ve farklılıklarının ortaya koyulması açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, Namık (2017). *Riyâzü'ş-Şu'arâ*, Ankara: KTB. Yayınları, e kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0>[Erişim Tarihi:13.09.2020].
- Ak, Coşkun (2001). *Bağdatlı Rûhî Dîvânı, Karşılaştırmalı Metin*, C.I-II, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Akgül, Hasan (2013). *Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı*, Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoyak, İ. Hakkı (1999). *Gelibolulu Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, Yahya (2010). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Alıcı, Lütfi (2004). Klasik Türk Edebiyatında Sosyal Tenkit Örnekleri Olarak Yuf Redifli Şiirler, *İlmî Araştırmalar*, S.17, İstanbul, s.35-48.
- Arslan, Mehmet- İ. Hakkı Aksoyak (1994). *Haşmet külliyyatı: Divan, Senedü'ş-şu'arâ, Vilâdet-nâme (Sur-nâme), İntisabü'l-mülk (Hab-nâme)*, Sivas: Dilek Matbaası.
- Batıslam, H. Dilek (2007). Tarih ve Kültür Kaynağı Olarak Hasb-i Hâller, *Türk Bilimi Araştırmaları*, S.22, Niğde, s.29-42.
- Batıslam, H. Dilek (2008). Divanlardaki Manzum Arz-ı Hâller, *Turkish Studies*, Volume 3/1, s. 209-218.
- Batıslam, H. Dilek (2009). *Divanlardaki Şikâyet Şiirleri*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Canım, Rıdvan (2018). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Ankara: KTB. Yayınları, e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretussuara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0>. [Erişim tarihi: 12.04.2020].
- Canım, Rıdvan (2020). *Divan Edebiyatında Türler*, 6. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ceylan, Ömür (1994). *Âsaf: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Transkripsiyonlu Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceylan, Ömür- YILMAZ, Ozan (2005). *Hazâna Sürgün Bahâr, Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr*, İstanbul: Kitap Sarayı.
- Çavuşoğlu, Mehmet- M. Ali Tanyeri (1981). *Hayretî Divan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Develioğlu, Ferit (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 15. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi.

Dikmen, Hamit (1991). *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, C. I-II, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Genç, İlhan (2018). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Ankara: KTB. Yayınları, e kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57762,tezkire-i-suara-yi-mevleviyyepdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 10. 09. 2020].

İsen, Mustafa (2017). *Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: KTB Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55739,kunhul-ahbarin-tezkirekismpdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 12.04.2020].

Kadioğlu, İdris (2005). *Diyarbakırlı Lebib Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvan'ı*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yayınları, Malatya.

Kalpaklı, Mehmet (1986). *Fevrî; Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalpaklı, Mehmet (1991). *Divan Şiirinin Edisyonunda Bilgisayar Kullanımı Metoduna Giriş ve Fevrî Divan'ının Elektronik Formu*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalpaklı, Mehmet (1995). "Fevrî" *TDVİA*, C. 12, İstanbul: TDV Yayınları, s. 505-506, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fevri> [Erişim tarihi:19.07. 2020].

Karahan, Abdülkadir (1948). Fuzûlî'nin Mektupları, *TDED*, C.2, S.3-4, İstanbul, s.245-266.

Kestelli, Raif Necdet (2004). *Resimli Türkçe Kamus*, (hzl. Recep Toparlı, Belgin Tezcan Aksu, Canan Selvi Kanoğlu, Seyfullah Türkmen), Ankara: TDK Yayınları.

Kılıç, Filiz (2018). *Meşâ'irü'-şu'arâ*, Ankara: KTB. Yayınları, e kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 10.09.2020].

Kiremitçi, Ferdi (2015). Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Eserler: Tanım, Tasnif, Örnek Metin, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s.313-352.

Küçük, Sabahattin (2017). *Bâkî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap.

Levend, A. Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özkan, Mustafa (1997). Faruk Kadri Timurtaş, Makaleler (*Dil ve Edebiyat İncelemeleri*) TDK Yayınları, Ankara.

Pakalın, M. Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I-II-III, İstanbul: MEB Yayınları.

Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

Solmaz, Süleyman (2018). *Gülşen-i Şu'arâ*, Ankara: KTB. Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-isuarapdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 12.04.2020].

Sungurhan, Aysun (2017a). *Tezkîretü'ş-Şu'arâ* Ankara: KTB. Yayınları, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/183504/kinalizade-hasancelebi-tezkiretus-suara.html>. [Erişim tarihi: 12.04.2020].

Sungurhan, Aysun (2017b). *Beyânî Tezkiresi*, Ankara: KTB. Yayınları, e kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 10.09.2020].

Okuyucu, Cihan (1994). *Cinânî, Hayatı, Eserleri, Dîvânının Tenkidli Metni*, Ankara: TDK Yayınları.

Tarlan, A. Nihad (1948). *Şiir Mecmualarında 16. ve 17. Asır Divan Şiiri: Rahmî ve Fevrî*, Fasikül 1.

İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1998). "Şikâyetnâme" mad., C.8, İstanbul: Dergah Yayınları, s.169.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1988). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: TTK Yayınları.

Yancı, Ülkü (2016). 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Müderrislerin Atanma Usülleri, *Zeitschrift für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks*, Volume 8/1, s. 395-419.

Yerdelen, Cevat (1995). *Hâleti-i Gülşenî Divanı (Transkripsiyonlu Metin)*, Erzurum.

Yazma eserler

Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Agâh Sırrı Levend, nr. 501

Edirne Selimiye Kütüphanesi, nr. 2301

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr. 2873

Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, nr.772, vr. 543b

Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4962

Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmâil, nr. 474

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Köşkü, nr. 763

